

Doel en Middel

in de

Strofische Gedichten
van Hadewych

Geert Woltjer

Werkstuk maart-november 1974

Inhoud

blz.	
3	Inleiding
5	De tijd van Hadewych en haar leven
7	De mystiek van Hadewych en haar werken
11	De analyse van het 1 ^e , 8 ^e , en 28 ^e lied
11	a) Het begrippenapparaat
13	1 ^e lied
17	Schema van het eerste lied
19	b) De analyse van het eerste lied
23	8 ^e lied
25	Schema van het achtste lied
27	De analyse van het achtste lied
29	28 ^e lied
33	Schema achtentwintigste lied
35	De analyse van het achtentwintigste lied
39	De schema's van het 1 ^e , 8 ^e en 28 ^e lied
39	Verband tussen de in de schema's gebruikte begrippen
41	c) Vergelijking van de drie geanalyseerde liederen
45	De algemeen menselijke waarde in de gedichten van Hadewych
49	Epiloog
51	Literatuurlijst

Inleiding

In dit werkstuk heb ik geprobeerd de waarde van de Strofische Gedichten van Hadewych voor mensen uit de twintigste eeuw aan te tonen. Hiervoor was het noodzakelijk eerst de gedichten in perspectief van de leer der minnemystiek, de tijd van Hadewych en de persoon Hadewych te plaatsen. Ieder die de werken van Hadewych wil begrijpen heeft deze achtergrondinformatie nodig, omdat anders de gevoelens die Hadewych uitdrukt niet te begrijpen zijn. De eerste twee hoofdstukken behandelen daarom de achtergronden van de gedichten. In hoofdstuk 3 begin ik met de analyse, die de basis vormt voor hoofdstuk 4, waarin de waarde van de Strofische Gedichten naar voren gebracht wordt. Om het geheel overzichtelijk te houden, heb ik schema's van de geanalyseerde gedichten opgesteld, waarin de ontwikkeling binnen de liederen met slechts vier begrippen beschreven wordt. In het eerste gedeelte van hoofdstuk 3 licht ik deze begrippen toe. Ik hoop dat de schematisering niet wordt opgevat als doel op zichzelf, maar alleen als gids tot begrip van de gedichten.

De tijd van Hadewych en haar leven

Over het leven van Hadewych is zeer weinig bekend. Alles wat we weten, is uit haar werk afgeleid, waarin zeer beperkte informatie gegeven wordt. Hadewych leefde waarschijnlijk rond het midden van de dertiende eeuw in Brabant (in de omgeving van Nijvel?), en was vermoedelijk afkomstig uit een adelijk geslacht in de buurt van of uit Antwerpen. Ze was goed vertrouwd met het Frans en Latijn, naast de vanzelfsprekend uitstekende beheersing van het Diets. Verder was ze goed thuis in de mystieke theologie. Ze heeft een fragment van Willem van Sint Thierry vertaald, evenals een fragment van Richard van Sint-Victor. Deze twee mystici hebben dus in ieder geval invloed gehad op Hadewych.

Hadewych verhaalt, dat ze in haar prille jeugd met mystieke belevenissen begunstigd is geweest en zich sindsdien op de Minne heeft toegelegd. Zoals alle middeleeuwen was Hadewych Katholiek, zodat ze de mystieke belevings ervoer als een geschenk van God. Uit de werken van Hadewych blijkt, dat ze ondanks het dienen van de Minne de eeuwige vereniging met God nog niet bereikt heeft. De werken van Hadewych getuigen "van een leven, dat gespannen stond tussen het hart van de mens en diens schepper, van een leven dat gedragen wordt door de "vloeyeleke minne" tussen deze twee, van een leven dat in zijn diepste kern religieus leven is." (Rombauts, blz. 7)

Het armoedebeginsel dat vele geestelijken in die tijd predikten, kunnen we ook in de leer van Hadewych terugvinden; Ze deed afstand van de aardse genoegens om zich volledig aan de minnedienst te wijden. Hadewych had zo'n absoluut religieus temperament, dat ze twee of drie religieuze gezelschappen heeft kunnen leiden. Het tweede gezelschap is waarschijn-

lijk uit elkaar gegaan, doordat de leden teveel van de aardse geneugten hielden om het gestrenge leven met Hadewych vol te kunnen houden. Het eerste viel vermoedelijk uiteen doordat de leden tot een orde toetraden, waarschijnlijk een cisterciënserinnenklooster of een begijnhof. Hadewych is zover bekend nooit tot een orde toegetreden.

Hadewych is een vroege representante van de Christusmystiek, die op Bernardus van Clairvaux teruggaat. Vooral dankzij Bernardus ging de godsdienstigheid zich richten op het mens-zijn van Christus. In deze tijd werd in de beeldende kunsten bijvoorbeeld de lijdende Christus aan het kruishout afgebeeld in plaats van de tronende Christus terwijl het Christus-kind in een armelijke kribbe of in de armen van Maria afgebeeld werd. De liefde tot God kwam weer op de voorgrond in tegenstelling tot de Maiestas Domini van de voorgaande eeuwen.

Bernardus, een van de belangrijkste cisterciënsers, hield zijn orde 'een zeer affektieve, maar volgens Kombauts toch praktische vroomheidsleer voor. Je behoort God te beminnen om hemzelf, zoals God zichzelf bemint. Het streven is om de menselijke wil gelijkvormig te maken aan de Goddelijke wil, waarbij de extase de hoogste fase van deze wilseenheid is. De menselijke liefde valt dan samen met de goddelijke liefde. Hadewych drukt dit uit als "minne werden".

De invloed van literaire stromingen op de vorm van Hadewych's werk komt in de volgende hoofdstukken naar voren. In dit hoofdstuk heb ik geprobeerd de invloed van haar leven en haar tijd op haar mystiek te illustreren, maar ben hierin zeer onvolledig gebleven. Ik wil alleen nog opmerken, dat de leer van Hadewych invloed heeft gehad op de generaties na haar in de Brabantse gewesten en verder tot in Duitsland, waar ze bekendheid verwierf onder de naam Adelwip.

De mystiek van Hadewych en haar werken

Het kernwoord uit de mystiek van Hadewych is "Minne", de liefde tot God. Hadewych gebruikt dit woord voor verschillende begrippen, die ze vaak dooreen laat lopen. Van Mierlo onderscheidt er zes:

1) Minne is de onderlinge liefde der drie goddelijke personen.

2) De abstracte goddelijke liefde zelf, bepaaldelijk als God opgevat (Deus charitas est); of als abstractie.

3) Dezelfde liefde als vereenzelvigd met Christus alleen, de ware minnaar.

4) De liefde van de mens tot God.

5) Dezelfde liefde soms ook als abstractie opgevat.

6) De minnende ziel zelf."

Hieraan voeg ik toe: 7) minne als de minnedienst zelf, zoals in het eerste lied, eerste strofe, zesde vers.

We noemen Hadewych een mystica, omdat zij probeert eeuwig met God verenigd te worden. Omdat ze katholiek is voelt ze deze vereniging als een gave van God. Hadewych herinnert zich enkele ogenblikken van levensgemeenschap met God. Om zo'n vereniging weer te mogen beleven, en dan eeuwig, heeft Hadewych bijna alle aardse gencegens opgeofferd. Ondanks deze moeite heeft ze haar doel nog niet bereikt. Haar gedichten zijn diep tragisch als ze zich dit realiseert. Het eerste lied is een voorbeeld van deze tragiek, die opgeroepen wordt door de nadruk op haar aardse werkelijkheid te leggen en haar doel als contrastwerking te gebruiken. Andere keren is, zoals in het achtentwintigste lied, is ze zo ingenomen met haar doel, dat ze alle offers ziet in perspectief van haar doel, en het gedicht een opgewekter karakter dragt. De psyche van Hadewych slingert steeds tussen "wat haar mens-zijn is, en wat ze wil dat het wordt". (Rombauts, blz. 7)

Voor Hadewych is de minnerelatie zo fundamenteel, dat haar hele leven er door beheerst wordt. Hoe ingrijpend het verlangen naar minne, de oerwoet is, blijkt onder andere uit de derde tot en met de zevende strofe van het achtentwintigste lied. Het verbaast me daarom niet, dat Hadewych een overvloed aan beelden gebruikte om haar relatiebelevens uit te drukken. De belangrijkste beelden zijn:

"1) Vooreerst, natuurlijk, het gewone uit de H. Schrift, ja uit de literatuur aller volkeren, ontleende beeld der Liefde tussen de geliefde en geliefde. Bij Hadewych blijft het beeld zonder verdere bepaling (als zou b.v. tussen man en vrouw) en zonder enige zinnelijkheid.

2) Het "Minneleven is een strijd: men moet de Minne aandurven; haar overwinnen, om door haar eveneens overwonnen te worden: want de Minne overwinnen is juist door haar in bezit worden genomen; daarom is de minnaar een Ridder, die tot alle schone dienst bereid is, op avonturen uitgaat, alle gevaren en hindernissen trotseert, de Minne zelfs tracht te omsluiten in een burg. Nogmaals, ook dit beeld wordt nergens met gevoeliger romantisme behandeld.

3) De Minne is een woestenij of een zee die men doortrekken moet; een landschap met bergen, dalen en velden (de bergen staan vaak figuurlijk voor vertroosting; het dal voor troosteloosheid); ene wijde met hoogte, diepte, lengte en breedte; een vloed of afgrond: in 't diepst ghewat der troosteloosheid zal men moeten afdalen. Of bij het dikwijls voorkomende beeld der "staghē" die de geliefde beklimt, het algemene beeld van de Minnetrap moet bijgedacht worden, geloof ik niet. Verwant met de voorgaande beelden is het beeld der Ballingschap waarin de Minne hare geliefden zendt.

4) De Minne heeft hare school, waar zij hare meesters vormt, haar verborgen woord en hare wijsheid leert, die echter onbegrijpelijk is en 's mensen geest doet dwalen.

5) De Minne geeft honger: zij verteert ons, wij willen haar verteren; het Minneleven is een voeden en teren (een nemen en geven). Vandaar honger, dorst, verzadiging.-Het weinig smaakvolle beeld der Minne die taverne houdt, komt wel enigszins voor, doch zonder realistische overdrijving der latere mystiek.

6) Verder nog de beelden van woeden en stormen, van hitte en koude. Ook nog enige beelden van minder belang; b.v. de Minne als heelmeeester, die geneest de wonden die zij toebrenge."(van Mierlo)

Het oeuvre van Hadewych bestaat uit proza en poëzie. Naast de Strofische Gedichten heeft zij Mengeldichten geschreven, maar deze zijn vrij onbelangrijk; het zijn weinig zeggende berijmde brieven. Haar prozawerk bestaat uit Brieven en visioenen. In de Visioenen beschrijft ze haar mystieke ervaringen in haar jeugd. De Brieven zijn waarschijnlijk geschreven aan de leden van het eerste door haar geleide religieuze gezelschap, toen deze net uit elkaar gegaan waren. Zowel de Visioenen als de Brieven zijn van grote waarde.

In de Strofische Gedichten heeft Hadewych verschillende vormkenmerken, die in haar tijd mode waren, gebruikt. Ze gebruikt vaak een natuurtafereeltje als inleiding tot het gedicht, net zo als de Troubadours. Dit natuurtafereeltje vormt als het ware de ingang tot het gedicht en wordt daarom Natureingang genoemd. De gewoonte om aan het eind van een gedicht een belangrijke lijn uit de inhoud samen te vatten in een slotstrofe, die wat rijmschema betreft meestal overeenkwam met een deel van de andere strofen, is eveneens van de Troubadours overgenomen. Ook de grote aandacht, die aan het rijmschema geschonken wordt doet denken aan de Troubadours.

Als we de Minneliedereren van Hadewych vergelijken met die van andere hoofse minneschrijvers, zoals Henric van Veldeke, valt het grote verschil in diepgang op. Henric van Veldeke beschrijft in zijn minnedichten de idealistische verering van de vrouw op vrij oppervlakkige wijze, terwijl Hadewych de techniek van de minnedichten gebruikt om een diepgaande religieuze ervaring te beschrijven. Bij haar staat de vorm geheel ten dienste van de inhoud.

De analyse van het 1^e, 8^e, en 28^e lied

a) Het begrippenapparaat

Voordat ik enkele gedichten ga analyseren, zal ik mijn begrippenapparaat toe moeten lichten. Om de drie gedichten met elkaar te kunnen vergelijken, heb ik de opbouw van de gedichten sterk geschematiseerd. Ik heb geprobeerd de kern van de gedichten met slechts vier begrippen naar voren te brengen. Deze begrippen zijn: doel, middel, oorzakelijk en finaal. Uiteraard wordt door deze schematisering een zeer eenzijdig en ook enigszins vertekend beeld gegeven. Ik zal eerst de begrippen doel en middel toelichten, daarna het begrippenpaar oorzakelijk-finaal.

Volgens mij is de leer van Hadewych gebouwd rond twee begrippen. Het eerste is "Minne", dat de kern van Hadewych's levensdoel omvat, het tweede "pine", dat de situatie waarin Hadewych nu, op aarde, verkeert, karakteriseert. De relatie tussen de begrippen "Minne" en "pine" is een finale. "Pine" is een noodzakelijk middel om het doel "Minne" te bereiken. Daarnaast is het vooruitzicht op "Minne" de drijfveer, die de "pine" dragelijk maakt. Het vooruitzicht op "Minne" bestaat bij de minnaar doordat hij gelooft in een oorzakelijk verband tussen "pine" en "Minne". Tenslotte vormen de begrippen "Minne" en "pine" een contrast. "Minne" is geluk, "pine" is lijden. "Minne" is toekomst, "pine" is werkelijkheid. De spanning tussen het heden en de onzekere toekomst is volgens mij de drijfveer tot het schrijven van de Strofische Gedichten geweest. Uit de analyses zal blijken, dat Hadewych steeds probeert de spanning op te lossen, na hem uiteraard eerst opgeroepen te hebben.

Het meest fundamentele begrippenpaar uit de analyse is doel-middel, omdat de begrippen oorzakelijk en finaal hieruit voortvloeien. Het doel,

dat in de gedichten naar voren komt, is het doel van de mystieke minnaar. Dit doel is "minne" in de betekenis van de abstracte goddelijke liefde verkrijgen, of anders geformuleerd: "minne werden", hetgeen inhoudt, dat de minnaar één wil worden met de onderlinge liefde der drie goddelijke personen. Met behulp van minne in de betekenis van minnedienst tracht de minnaar zijn doel te bereiken. De minnedienst, die "pene" met zich meebrengt, is het middel om één te worden met Minne.

Het oorzakelijk verband tussen doel en middel van de minnaar wil ik illustreren met het eind van de eerste strofe van het achtste lied:

"Die hare minde met minnen macht (middel) (hare=minne)
Met minne so werde hi minne saen" (doel)

Minne minnen met minnen macht wordt hier als oorzaak gezien van minne saen. Als ik een verband als oorzakelijk beschrijf, moet dit niet geïnterpreteerd worden vanuit de empirische werkelijkheid, maar vanuit de minnaar, die de werkelijkheid aanschouwt. Deze gelooft, dat inspanningen in het heden Minne tot gevolg hebben. Als Hadewych dit vergelijkt met de winter, die de zomer als gevolg heeft, noem ik dit dus ook een oorzakelijk verband tussen winter en zomer, terwijl ze empirisch beiden een gevolg zijn van de draaiing van de aarde om de zon. Het geloof in een oorzakelijk verband tussen minne en minnedienst, gecombineerd met het ten doel stellen van minne door een subject, vloeit het belijden van de minnedienst voort. Uit het doel-denken van de minnaar volgt zijn handelwijze, zodat voor de buitenstaander een finaal verband tussen minne en minnedienst bestaat.

Ik heb nu het verband tussen de begrippen doel, middel, oorzakelijk en finaal laten zien, en tevens de verhouding van deze begrippen met de minneleer proberen aan te tonen. Ik herhaal, dat de schematisering alleen een middel mag zijn tot beter begrip van de gedichten, en niet mag domineren bij het lezen van de liederen.

1^e lied

1 Ay, al es nu die winter cout,
Cort die daghe ende dāe nachte langhe,
Ons naket saen een somer stout,
Die ons ute dien bēdwanghe
Schiere sal bringhen: dat es in schine
Bi desen nuwen iare;
Die hasel brinct ons bloemen fine;
Dat es een teken openbare.
Ay, vale, vale, milies
Ghi alle die nuwen tide
Si dixero, non satis est
Om minne wilt wesen blide.

2 Ende die van fieren moede sym,
Wat storme hen dore die minne
Ontmoet, ontfaense also fyn
Else: "dit es daer ic al an winne
Ende winnen sal; God gheve mi al
Datter minnen best become;
Na haerre ghenuechten weghe, mesval
Si mi die meest vrome".
Ay, vale, vale, milies
Ghi alle die avontuere
Si dixero, non satis est
Wilt doghen om minnen natuere.

3 Ay, wat salic doen, alendich wyf?
Met rechte maghic tghelucke wel haten.
Mi rouwet wel sere myn lyf:
Ic en mach minnen moch laten.
Te rechte mi es beide fel,
Gheluc ende avontuere;
Ic dole myns, en es niemant el;
Dat scynt teghen natuere,
Ay, vale, vale, milies
Usallen laet dies ontfaermen
Si dixero, non satis est
Dat minne mi dus laet carmen!

- 4 Ay, ic was ie op die minne stout,
Sint icse ierst hoerde noemen,
Ende verliet mi op hare vri ghewout;
Dies wollen mi alle doemen,
Vriende ende vreemde, jonghe ende out,
Dien ic in allen sinnen
Diende ye, ende was van herten hout,
Ende onste hen allen der minnen.
Ay, vale, vale, milies
Ic rade hen datsi niene sparen,
Si dixero, non satis est
Hoe ic hebbe ghevaren.
- 5 Ay arme, ic en mach mi selven niet
Doen leven noch sterven!
Ay, soete God, wat es mi ghesciets,
Dat mi die liede bederven?
Lietense u mi allene doch slaen,
Ghi soudet best gheraden
Na rechte al dat ic hebbe mesdaen,
Ende bleven buten scaden!
Ay, vale, vale, milies
Die Gode niet ghewerden en laten,
Si dixero non satis est
Ende niet en minnen, ende haten.
- 6 Die wille dat si syn over mi,
wie sal hare lief dan minnen?
Si ghingen bat hare weghe vri,
Daer si u leerden kinnen;
Si willen u te hulpen staen
Met mi, dies clene behoeven:
Ghi cont narrechte soenen ende slaen,
Ende met claerre waerheit proeven.
Ay, vale, vale, milies
Alle die met Gode plechten,
Si dixero, non satis est
In soenen ende in rechten.

- 7 Ay, salamon ontradet dat werc,
 Dat wij niev en ondersoeken
 Die sijnghen die ons sijn te sterre,
 Moch dat wi niet en roeken
 Hogher dinghen dan wij sijn,
 Dat wij die ondervenden,
 Ende laten ons die minne fijn
 Vri maken ende benden.
 Ay, vale, vale, milies
 Die ter hogher minnen bade
 Si dixero, non satsis est
 Volclemt van grade te grade.
- 8 Der menschen sinne sijn so clene,
 Daer mach God wel vele boven;
 God es van allen wijs allene:
 Dies salmen alles hem loven,
 Ende laten hem sijn ambacht doen,
 In wreken ende in ghedoghen;
 Hem en es gheen werc so verre onvloen,
 En comt hem al vore oghen.
 Ay, vele, vale, milies,
 Die hen der minnen volgheven,
 Si dixero, non satis est
 Ende haren gghen ghenoech volleven.
- 9 God moet ons gheven nuwen sin
 Ter edelre minnen ende vrie,
 Dat wij so nuwe leven daer in,
 Dat ons die minne benedie,
 Ende nuwe make met nuwen smake,
 Die si can nuwe volgheven;
 Die minne es nuwe gheweldige orsate
 Dien, die der minnen al nuwe volleven.
 Ay, vale, vale, milies
 Dat nuwe der nuwer minnen
 Si dixero, non satis est
 Dat nuwe wilt nuwer bekinnen.

schema van het eerste lied

<u>strofe</u>	<u>vers</u>	<u>vers</u>	<u>vers</u>
1	oorzakelijk	1-8	oorzakelijk
			1-2 middel
			3-5 doel
			5-8 middel
		9-12	doel
2	finale	13-15	middel
		16-20	doel
		21-24	middel
3	middel		
4	middel		
5	middel		
6	middel		
7	middel		
8	middel		
9	doel		

b) De analyse van het eerste lied

De eerste strofe van het eerste lied bestaat uit een beschrijving van de mystieke minnaar (regel 10-12), en een natuurtafereeltje, dat de inleiding tot het geheel vormt. Het natuurtafereeltje beslaat de eerste acht regels, en vormt door zijn symbolische inhoud een sleutel tot begrip van de rest van het lied. Het is deze ingang tot het lied, de Natureingang, die de basis vormt voor deze analyse.

De verteller in de Natureingang verlangt tijdens de winter naar de zomer. Hij ziet de bloeiende hazelaar als symbool van het oorzakelijk verband tussen winter en zomer. Voor de Middeleeuwer was de winter een zware tijd, de zomer een gelukkige tijd. De overgang tussen winter en zomer, de lente, wordt in de literatuur vaak opgevat als symbool van hoop en verwachting, of wordt geassocieert met de liefde. Aangezien het gedicht de mystieke liefde beschrijft, zullen we de Natureingang symbolisch moeten interpreteren in termen van de mystieke minnaar. Er wordt dan gezegd, dat de minnaar nu een moeilijke tijd belooft in de hoop en in de verwachting, dat er een zomer van mystieke liefde volgen zal.

In regel 8: "Dat es een teken openbare", worden drie verbanden gelegd. Ten eerste is de bloeiende hazelaar een sprekend voorteken van de komst van de zomer. Ten tweede legt deze zijn verband tussen de Natureingang en de minnaar uit regel 10-12, als: Het verband tussen winter en zomer is vergelijkbaar met het verband tussen "pine" en "minne". Als gevolg van dit verband is de bloeiende hazelaar ook een sprekend voorteken voor de minnaar, dat "minne" bereikt zal worden.

Als we met behulp van regel 8 en de lente als symbool van de liefde, het verband tussen de Natureingang en de minnaar gelegd hebben, kunnen we de latijnse heilwens uit regel 9 en 11 beter begrijpen. Degenen die zich in de minne-winter bevinden, en zich minne als doel gesteld hebben, hebben blijkbaar aanmoediging nodig om naar de minne-zomer te blijven streven. Naast de concrete hoopgevende "werkelijkheid", die symbolisch in de Natureingang beschreven wordt, geeft de heilwens dus ook steun aan de minnaar. De heilwens betekent: "Heil, heil, als ik het duizendmaal zou zeggen, zou het niet voldoende zijn". Aangezien de heilwens aan het eind van elke strofe herhaald wordt, en Hadewych zich in de rest van het gedicht ten zeerste beklagt (b.v. regel 36: "Dat minne mi dus laet carmen!"), zou ik de heilwens ook als een wanhoopskreet van Hadewych willen opvatten. Bijvoorbeeld door het frequente gebruik van het woordje "ay" heb ik het gevoel, dat Hadewych voor zich zelf aan het overpeinzen is. Aangezien uit de rest van het lied blijkt, dat Hadewych bij niemand steun kan vinden, zou de heilwens voor haar de functie gehad kunnen hebben, om zichzelf via het gedicht steun te geven. De gedichten vervingen dan de steun van de medemens. Deze interpretatie is uiteraard zeer speculatief.

De eerste strofe zou ik als volgt willen samenvatten: De overgang van de winter naar de zomer is een sprekend voorteken, beste minnaar. In de tweede strofe wordt daarop gezegd: Je moet alle moeilijkheden kunnen dragen mettrouwende op God, minnaar. In de eerste strofe wordt dus gezegd, dat het oorzakelijk verband tussen zomer en winter te vergelijken is met dat tussen lijden en minne. In de tweede strofe wordt daaruit de conclusie getrokken, dat de minnaar op dit verband, (dat door God ontstaat) moet vertrouwen (en dus een finaal verband scheidt). In de laatste zin van de eerste strofe wordt daarom de minnaar beschreven in verband met zijn doel, waaraan de laatste zin van de tweede strofe het verband met de pine wordt toegevoegd. Aan het eind van de tweede strofe wordt de

minnaar zo bondig mogelijk beschreven in relatie tot zijn doel en zijn weg naar dat doel.

In de eerste twee strofen wordt een evenwichtig beeld van de minnaar gegeven; het is iemand, die hoe dan ook door wil zetten om zijn doel te bereiken. In de derde tot en met vijfde strofe geeft Hadewych aan, hoe zwaar de weg naar haar doel is, en schuift de schuld van deze moeilijkheden in de zesde strofe op de medemens. Deze mensen moeten Hadewych niet veroordelen, omdat ze hun liefde beter aan hun eigen geliefde kunnen wijden, en omdat God alleen wel kan oordelen. Mensen zijn nederig ten opzichte van God. Hij moet beslissen! (achtste strofe) Als je naar de raad van Salomo niets onderzoekt, dat te moeilijk is, zal je op de trap der minne stijgen, tree voor tree. (strofe 7) God moet ons nieuwe moed geven, waardoor het nieuwe seizoen zijn intrede doet; het seizoen van geluk (laatste strofe). Het woordje "nuwe", waarmee Hadewych in de laatste strofe speelt, heeft de magische inwerking van verbetering; het dient evenals de heilwens om de minnaar moed in te spreken.

Samenvattend zou ik willen zeggen, dat Hadewych in het eerste lied het verband heeft laten zien tussen het intense lijden nu, de houding van de medemens, en de resultaten, die uit de moeite nu zullen voortvloeien.

8^e lied

- 1 Die tyt vernuwet, ende tegheet
Die oude, die langhe hevet ghestaen.
Die in minnen dienste ware ghereet,
Van hare soudi loen ontfaen:
Nuwen troest ende nuwe cracht;
Dat hi hare minde met minnen macht,
Met minnen so worde hi minne saen.

- 2 Hets onghehoert te werdenne minne.
Die minne wilt werden, hine sal niet sparen.
Hets wesen boven alle sinne;
Hi sal met al in al dorevaren;
Die minne woent so diepe ins vaders scoet:
Die dienst sal wesen herde groet,
Daer minne hare werc sal openbaren.

- 3 Der ontfermicheit cost ende die scout der wet
Gheldet die minnare int beghin;
Na dat hi dese ghewout beset,
Comt hi in overgroet ghewin:
Hi werct alle werc sonder scinen,
Hi doghet al leet sonder pinen.
Dits leven boven menschen sin.

- 4 Die minne wilt werden, hi werct groot werc;
Want hine faelgeert in ghenen sinnen;
Hi es onverwonen ende even starc
(Daer hi der minnen minne mach winnen),
Nest in sieke, eest in ghesonde,
In blende, in cropele, ende in ghewonde:
Dat sal hi over scout bekinnen.

5; Den vrenden dienen, den armen gheven,
Den sereghen troesten als hi mach,
Den vrienden Gods met trouwen leven
In heyleghen, in menschen, nacht ende dach,
Met alre macht, boven ghereken;
Dunct hem, dat hem der cracht mach ghebreken,
Verlate hem voert op minnen sach.

6 In groter minnen toeverlaet
Vercrychtmen al dies men behoeft:
Si ghevet den ongheleerden raet;
Si troest denghenen die hem bedroeft;
Es sine sake in hare allene
Ende en wilt hi anderen troest engene,
Dats een teken hi hare ghenoeghet,

7 Die allene minne wilt pleghen
Met alder herten ende alden sinne,
Hi hevet al met al belegghen,
Dat hi hare selven al bekinne.

Schema van het achtste lied

strofe		vers		vers	
1	oorzakelijk	1-2	oorzakelijk	1	doel
				2	middel
		3-5		3	middel
				4-5	doel
		6-7		6	middel
				7	doel
				8	doel
2	finaal	8-9	finaal	9	middel
				10	doel
		10-11		11	middel
				12-14	middel
				15-16	middel
3	oorzakelijk	17-18	oorzakelijk	17	middel
				18	doel
				19-20	doel
				22-24	middel
				25	doel
4	finaal	26-28	middel		
5-6	oorzakelijk	29-35	middel		
7	finaal	36-43	doel		

De analyse van het achtste lied

Het achtste lied heeft een zeer evenwichtige opbouw. Dit blijkt al uit de Natureingang, die slechts uit twee regels bestaat, en waarin doel en middel even grote aandacht krijgen. De overgang van winter naar zomer wordt beschreven als een proces, waaraan geen emoties verbonden hoeven te zijn. Volgens de definities uit hoofdstuk 3a geven de eerste twee regels van het achtste lied een zuiver oorzakelijk verband aan. Zowel regel 3-5 als regel 6-7 geven zo'n zelfde verband aan, alleen in de sfeer van de minne. We kunnen de symboliek van de seizoenswisseling dus weer op dezelfde wijze als bij het eerste lied interpreteren. De lente is weer op te vatten als symbool van hoop en verwachting, terwijl dit seizoen ook weer met de liefde te associëren is. De winter ("die oude tyt") komt weer overeen met "pine", de zomer ("die nuwe tyt") is weer het geluk van de mystieke een wording met minne. De Natureingang is de samenvatting van de houding, die in het hele gedicht aangenomen wordt, zodat doel en middel het hele gedicht door ongeveer evenveel aandacht krijgen.

Uit het schema komt direct de regelmatige afwisseling van oorzakelijk en finaal, en van doel en middel naar voren. Evenals in het eerste lied wordt ook in het achtste lied het oorzakelijke verband tussen doel en middel in de eerste strofe behandeld, terwijl het finale verband in de tweede strofe aan de orde komt. In tegenstelling tot het eerste lied worden nu het oorzakelijke en finale verband verder uitgediept in de vierde en vijfde strofe. In de vijfde en zesde strofe wordt het oorzakelijke verband nog een keer behandeld, maar nu zeer uitvoerig en duidelijk gescheiden in doel en middel. Uit dit verband volgt in de slotstrofe de instelling van de minnaar, die uit het oorzakelijke verband volgt, en die in feite het finale verband tussen doel en middel vormt.

Hadewych heeft in het achtste lied een goed evenwicht tussen doel en middel weten uit te drukken. We hebben in de vorige allinea al gezien, dat het oorzakelijke en het finale verband regelmatig afgewisseld worden, waarbij het ritme van de wisseling vertraagde. Voor mijn gevoel is dit vertragende ritme een van de rustgevende factoren. Een andere rustgevende factor is volgens mij, dat de delen van de gedachtegang duidelijk gescheiden blijven. Uit het schema komt dit zeer duidelijk naar voren: bij elk kopje "oorzakelijk" of "finaal" is een onderverdeling te maken in "doel" en "middel". De hiërarchie van de begrippen finaal, oorzakelijk, doel en middel komt in het achtste lied zeer duidelijk naar voren.

Hoewel doeleenmiddel volledig ondergeschikt gemaakt zijn aan hun verband, is ook van deze twee begrippen een interessante ontwikkeling in het gedicht te vinden. Terwijl in de eerste strofe vijf keer van het onderwerp wordt gewisseld, gebeurt dit in de vierde strofe vier keer, in de derde een keer, waarbij regel 17 en 18 de verbinding vormen. In de vierde strofe wordt alleen het middel besproken, waarbij nog regel 25 het doel als intermezzo behandelt, om het finale verband aan te geven. De vijfde strofe behandelt alleen de weg, de zesde strofe alleen het doel. In de zevende strofe vloeien tenslotte doel en middel ineen; minne is een continu proces, dat uit een levenshouding voortvloeit.

- 1 Die voghele syn nū blide
Die de winter dwanc.
So selen in corten tyde
(Dies hebbe die minne danc),
Die fiere herten, die hare pine
Ghedoghet hebben over lanc,
Op toeverlaet van minnen.
Si hevet so rike ghewout:
Si sal hen gheven sout
Boven allen sinnen.

- 2 Men die van hogher minnen
Wilt al minne ontfaen,
Hi sal in allen sinnen
Gherne daer na staen,
Dat hi die staercste doet
Van minnen wilt anegaen,
Ende altoes even coene,
Wat edele minne ghebiedt,
Dat hi dies niet en ontsiet,
Hine sydt ghereed te doene.

- 3 Ay, wat sal hen dan ghescien,
Die levet na der minnen raet?
Want hine sal nieman sien
Die sine noet verstaet.
Men sal met vrenden oghen
Hem toenen wreet ghelaet;
Want hem sal niemant kinnen,
Wat node hi ghedoghet,
Eer hi sinen noet verhoghet
In orewoede van minnen.

4 Orewoet van minnen
Dats een rike leen;
Ende die dat woude kinnen,
Hine eyscede hare el negheen;
Die tiersten waren twee,
Die doetse wesen één.
Dies ic die waerheit toghe:
Si maect dat soete es seer
Ende den vremden nagheboer,
Ende si brenct den nederen hoghe.

5 Si maect den staerken cranc
Ende den sieken al ghesont,
Si maect den rechten manc;
Si heyelt dien die was ghesont.
Si maect aen onbekinnen
Die wide weghe cont,
Daer menich in moet doelen;
Si doet hem weten al
Watmen leren sal
Inhogher minnen scolen.

6 In hogher minnen scolen
Leert men orewoet.
Want sibrenghet dien in dolen,
Die hem wel verstoet.
Die tiersten hadde ongheval,
Dien doetse hebben spoet.
Si maectene al dies heere
Daer minne selve af es vrouwe.
Ic ben dies wel ghetrouwe
Ende dies meer en kere.

7 Die minnen niet ne doghen,
Ic gheve hen goeden raet:
Ocht si niet meer en moghen,
Si bidden hare doch aflaet,
Ende dienen met ghelove
Inhogher minnen raet,
Ende pensen: "Het mach wesen
Datter minnen cracht es groeÿ".
Hi es harde na der doet,
Die niet en mach ghenesen.

8 De sin es hoghe gheresen,
Die ontfaen hevet der minnen cracht,
So dat hi inder minnen macht
Sine vonnessen sal lesen.

Schema achtentwintigste lied

<u>strofe</u>		<u>vers</u>		<u>vers</u>	
1	oorzakelijk	1-2	oorzakelijk	1	doel
				2	middel
		3-10	oorzakelijk	3-7	middel
				8-10	doel
2	finaal	11-12	doel		
		13-20	middel		
3	middel	21-28	middel		
		29-30	doel		
4	doel				
5	doel				
6	doel (orewoede)				
7	finaal				
8	doel				

De analyse van het achtentwintigste lied

Aan het eind van het achtste lied zagen we, dat doel en middel enigszins ineen begonnen te vloeien. In de vierde tot en met zesde strofe van het achtentwintigste lied wordt deze ineenvloeiing van doel en middel uitvoerig behandeld met behulp van de term "orewoede". Orewoede betekent: brandend verlangen naar minne. Door orewoede nadert de minnaar steeds dichtert tot God, Christus, de Drieëenheid, altijd met "minne" aangeduid. Het naderen van minne betekent, dat de minnerelatie met Minne verdiept wordt.

Orewoede is een gave Gods, zoals blijkt uit het woord "ontfaen" in de achtste strofe. Dit is een principieel verschil met bijvoorbeeld de boeddhistische mystiek, waar de mensën alleen door eigen activiteit een toestand van absoluut geluk naderen, die gevonden wordt in het "Nirwana". De boeddhist moet de kosmische kracht leren gebruiken, terwijl de Katholiek een minnerelatie met een goddelijke persoon aangaat. Het oorzakelijk verband tussen "pine" en "minne" wordt via een handelend subject, de Godheid (Minne) gespeeld. De term oorzakelijk past daarom beter bij de relatie tussen doel en middel in de Boeddhistische mystiek, dan die in de Katholieke, omdat bij de laatste het verband een gevolg is van een handelen van God.

Na deze uitvoerige inleiding over oerwoede moeten we de werkelijke tekst gaan bekijken. Zowel uit het schema als uit de Natureingang en de slotstrofe blijkt, dat het gedicht een opgewekte sfeer ademt. De zakelijke registratie uit het achtste lied is hier net zo ver te zoeken als in het eerste lied. De eenvoud van het achtste lied, die de schematisering sterk vergemakkelijkte, is niet aanwezig; ik zal daarom het schema toelichten.

De eerste strofe behandelt het oorzakelijke verband, staat in het schema. Als we het gedicht zelf bekijken, dan blijkt dit niet letterlijk beschreven te zijn. We moeten eerst de stap maken, om het blij zijn in het heden als gevolg van de kwelling in de winter op te vatten. In regel 4 blijkt, dat de minnaar blij zal zijn dankzij minne. Regel 5-7 beschrijven de drijfveer van de minnaar, dus eigenlijk het finale verband. In de rest van de strofe wordt het goede van minne bezongen, Minne wordt hier dus als doel beschreven. Het zal duidelijk zijn, dat het schema hier met een korreltje zout genomen moet worden.

In de tweede strofe wordt het finale verband, uit regel 5-7 verder uitgewerkt. Degene die minne tot doel heeft (11-12) heeft de instelling (13-14), dat hij alle middelen voor haar aan wil wenden (15-20). Terloops wil ik opmerken, dat de volledige inzet voor de geliefde een hoofs ridderideaal is, dat Hadewych in de tweede strofe als beeld voor haar mystieke liefde gebruikt. Voor een hoofse ridder staat er dan, dat hij om de liefde van zijn geliefde te ontvangen bereid moet zijn om alles voor haar te doen. De mystieke liefde wordt dus als de liefde tussen geliefde en geliefde beschreven, en tevens als een strijd voor de geliefde. De geliefde wordt abstract als "minnen" omschreven.

In de derde strofe vinden we hetzelfde gevoel terug, dat in het eerste lied de hoofdrol speelde; tijdens zijn weg naar zijn doel is de minnaar in een beklagenswaardige toestand, vooral doordat hij van zijn medemens geen begrip ontvangt. Wat in de laatste strofe van het eerste lied beschreven werd als een hoopgevende factor, vormt in dit gedicht de hoofdmoot; hetgeen in het eerste lied omschreven werd met het woord "nuwe", wordt in het achtentwintigste lied exacter beschreven met behulp van de term "orewoede". Orewoede vernieuwt het hele leven, en is op te vatten als een gave Gods. Wanneer de liefdadigheid te zwaar wordt, dan moet je toch op minnen blijven vertrouwen, staat in de ~~zevende strofe~~ zevende strofe, want van het minnedoel afzien is gelijk aan sterven en het is waardevol om hoog te stijgen op het pad van minne (achtste strofe).

De schema's van het 1^e, 8^e en 28^e lied

lied:	1	8	28
<u>strófe</u>			
1	oorzakelijk	oorzakelijk	oorzakelijk
2	finaal	finaal	finaal
3	middel	oorzakelijk	middel
4	middel	finaal	doel
5	middel	middel	doel
6	middel	doel	doel-middel (versmelting)
7	middel	finaal	finaal
8	middel		doel
9	doel		

Verband tussen de in de schema's gebruikte begrippen

In gedachten van de minnaar:

oorzakelijk verband tussen liden pine en Minne
werden

Minne werden is doel

Vanwege het veronderstelde oorzakelijke verband
wordt liden pine middel

Voor buitenstaanders:

Het liden pine van de minnaar is alleen te
verklaren met behulp van zijn doel. Het middel
van de minnaar volgt uit zijn doel. Er is een
finaal verband tussen doel en middel, doordat
de minnaar in een oorzakelijk verband gelooft.

c) Vergelijking van de drie geanalyseerde liederen

Als we de drie schema's vergelijken vallen direkt enkele dingen op. Ten eerste zien we, dat de relatie tussen doel en middel in de drie gedichten vanuit verschillend perspectief bekeken worden. Het eerste lied is bijna volledig geconcentreerd rond de moeilijkheden, die de minnaar op weg naar zijn doel ontmoet; maar liefst zes van de negen strofen zijn volledig aan "middel" gewijd. Daarentegen wordt in het achtentwintigste lied voornamelijk over het doel gepraat. Het achtste lied is het meest uitgewogen; doel en middel krijgen hier ongeveer gelijke aandacht.

Hetzelfde beeld, dat uit de schema's naar voren komt, kunnen we terugvinden in de Natureingangen van de gedichten. Het eerste lied begint met een beschrijving van de "winter cout", die naar analogie van de werkelijkheid de slechte tijd voor de minnaar voorstelt. De minnaar is geconcentreerd op de weg naar Minne, zodat hij alleen de "pine" merkt. In het achtentwintigste lied wordt de Natureingang gebruikt om de goede tijd (lente en zomer) te beschrijven. De minnaar is geconcentreerd op het geluk in de toekomst. In het achtste lied, tenslotte, wordt de overgang van winter naar zomer beschreven als een proces. De minnaar bekijkt doel en middel zo objectief mogelijk. De Natureingang blijkt symbolisch het perspectief in de rest van het lied aan te geven.

Een tweede overeenkomst tussen de drie liederen vormt het onderwerp van de eerste twee strofen. Bij allen behandelt de eerste strofe het oorzakelijk verband tussen doel en middel, de tweede strofe het finale. Aangezien de eerste twee strofen in de drie gedichten hetzelfde behandeld, zijn deze twee strofen misschien als inleiding te beschouwen. Pas als doel en middel in oorzakelijk verband behandeld zijn, kan een deelonderwerp goed begrepen worden.

Het deelonderwerp uit het eerste lied is "pine", in het achtentwintigste "orewoet". Het achtste lied geeft de relatie tussen "pine" en "minne" in evenwicht weer.

Om een goed beeld van de minneleer te kunnen krijgen, is het misschien nuttig de behandelde onderwerpen in de gedichten op een rijtje te zetten. In de derde strofe van het achtentwintigste lied worden de moeilijkheden besproken, die de minnaar op zijn weg ontmoet. Niemand zal hem begrijpen. Pasma's hij volledig opgaat in orewoede van minnen, zal hij geen last meer hebben van het gebrek aan sociaal contact. "Die staercste doet" uit regel 15, of het "pine doghen" uit regel 5-6, wordt dus in de derde strofe uitgewerkt. In het achtste lied wordt "die staercste doet" genpender in regel 9 en 11 en uitgewerkt in regel 15-16. Op dezelfde wijze is de rest van het overzicht tot stand gekomen.

"Die staercste doet" wordt in het eerste lied behandeld in regel 25-36, 40-48, 49-60; in het achtste lied in regel 9, 11, 15-16; in het achtentwintigste lied in regel 5-6, 15, 21-30.

De instelling, die daar voor nodig is, komt voorin het eerste lied in regel 13-24, 73-84, 85-96; in het achtste lied in regel 3, 6, 8, 11, 13, 22-35, 43-46; in het achtentwintigste lied in regel 5-7, 11-20, 31-34, 61-70. Hoe Hadewych er toe kwam om de minnente dienen, staat in het eerste lied, de vierde strofe.

Een verklaring voor de moeilijke weg naar het doel wordt gegeven in het eerste lied regel 12, en in het achtentwintigste lied in regel 31-60; de weg naar orewoede is een lange spiraal, die het leven in al haar facetten verandert; vandaar de grote inspanning, die benodigd is. In de zesde strofe van het eerste lied bebbbt Hadewych, dat anderen dan God niet over haar moeten oordelen; ze behoren wel wat anders te doen te hebben.

Het doel, tenslotte, wordt bezongen
in: het eerste lied, regel 97-108, het achtste lied
regel 4-5, 7, 8, 10, 14, 17-21, 36-42; in het achtentwintigste
lied, regel 7-10, 31-32, 35-60, 70-74.

Een algemeen menselijke waarde in de gedichten van Hadewych

Ik heb in het vorige hoofdstuk proberen aan te tonen, dat de inhoud van de Strofische Gedichten redelijk te beschrijven is met de begrippenparen doel-middel en finaal-oorzakelijk. Minne is het doel van Hadewych; alles wat volgens haar dient om Minne te bereiken, middel. Doordat de minnaar zijn doel opvat als een gevolg van de te gebruiken middelen, vloeit zijn levenswijze uit het doel voort. Het oorzakelijke verband in de geest van de minnaar heeft een finaal verband tot gevolg. Aangezien de vier groundbegrippen uit de analyse geen enkel verband meer hebben met de inhoud leer van Hadewych, is het mogelijk met deze begrippen vele andere situaties te beschrijven. Ik ga nu proberen om via de vier begrippen een relatie te leggen tussen de situatie, waarin Hadewych zich bevond, en de situaties, waarin de twintigste eeuwse mens zich kan bevinden. Als de nu komende vergelijking opgaat, zouden de in de gedichten geuite gevoelens transponeerbaar zijn voor de nu levende mensen. De emoties uit de gedichten komen dan overeen met die van bijvoorbeeld communisten. Deze kunnen de gedichten dan begrijpen en waarderen, waarmee de algemeen-menselijke waarde van de gedichten aangetoond zal zijn. Het is duidelijk, dat deze rederatie uitermate speculatief is, en eigenlijk alleen getrokken zou mogen worden bij een veel groter inzicht in de psychologie van de kunst, dan mij eigen is.

Nu ik het volgende betoog gerelativeerd heb, kan het geen kwaad meer de vergelijkingen ter overdenking op te schrijven.

In de Strofische Gedichten komt een enorme spanning tot uiting, namelijk de spanning tussen het doel, dat pas in de verre toekomst bereikt kan worden, en de vele opofferingen, die hiervoor gedaan zijn, en nog gedaan moeten worden. Een soortgelijke

spanning moeten alle mensen ervaren, die in het heden en verleden iets niet doen wat ze graag willen, omdat het waarschijnlijk moeilijkheden zal geven in de toekomst, of mensen die iets wel doen, wat ze niet fijn vinden, omdat het een betere toekomst verschaft. Mensen die bijvoorbeeld stoppen met roken om later van kanker gespaard te blijven, zullen zich wanneer ze grote behoefte aan een sigaret hebben, afvragen of het niet-roken wel zo nodig is. Deze spanning zal veel kleiner zijn dan bij Hadewych, die haar hele levenswijze minder plezierig maakt voor haar doel, maar is desalniettemin toch aanwezig, en zal dus opgelost moeten worden. Een "methode" tot het oplossen van dit soort spanningen vinden we in de strofische Gedichten. Als ik het zeer eenvoudig uitdruk, wordt de roker in het eerste lied geleerd hoe hij zich voelt, wanneer hij zich zeer veel inspanning moet getroosten om de sigaretten met rust te laten, in het achtste lied, wanneer hij geen kanker krijgen afweegt tegen niet-roken en in het achtentwintigste lied wanneer hij bezeten is van het geluk geen kanker te zullen krijgen, en de opoffering, die uit niet-roken bestaat, maar latent aanwezig is; in deze situatie is hij waarschijnlijk gestopt met roken. Het oorzakelijke verband tussen kanker en roken is de drijfveer tot het handelen van degenen, die stopt met roken.

Een andere mogelijke vergelijking, is die tussen onderwijs en Minnedienst. Iemand gaat naar een school om later een betere toekomst te krijgen. Als hij naar school gaan vervelender vindt, dan ergens werken, dan kan hij zich afvragen, of de moeite in het heden de betere toekomst wel waard is. Het genieten van onderwijs is dan een middel om een betere toekomst te krijgen. Het geloof in een oorzakelijk verband tussen onderwijs nu en een betere toekomst later veroorzaakt het gedrag (namelijk onderwijs volgen) in het heden. Er is dus weer een finaal verband tussen de bemoeite

aan een betere toekomst en het volgen van onderwijs. Op het moment, dat de scholier er over gaat denken om de school te verlaten en een baantje aan te nemen, zit hij in de situatie van het eerste gedicht. Uiteraard kunnen voor de scholier heel andere motieven gelden tot het bezoeken van de school, zoals belangstelling, behoefte aan geestverruiming of traditie. Ook kan het volgen van onderwijs zo vanzelfsprekend zijn, dat over andere mogelijkheden niet wordt nagedacht. Ik hoop, dat met de twee voorbeelden duidelijk is geworden, dat een twintigste eeuwer in zwakke mate ook de spanningen kent, die Hadewych tot het schrijven van de Strofische Gedichten bracht.

Epiloog

Tot slot een soort foutenanalyse. Ik ben uitgegaan van de begrippen doel, middel, oorzakelijk en finaal. Deze begrippen pasten niet direkt op de gedichten; Ik heb eerst de leer van Hadewych geschematiseerd. Daarna heb ik het deel van de leer dat behandeld werd op een bepaalde plaats in een gedicht de schematiserende naam gegeven. Bij de schematisering zit dus de eerste mogelijkheid tot fouten.

Om de gedichten met de ervaringswereld van de moderne mens te kunnen vergelijken, heb ik met de begrippen ook enkele situaties geschematiseerd, waarin de hedendaagse mens zich kan beginden. Ik heb geprobeerd hiermee aan te toonen, dat dezelfde emoties, die Hadewych beschreef, ook voor de moderne mens begrijpelijk zijn. Bij deze transponatie heb ik dus ook gedachtenfouten kunnen maken.

Tot slot ben ik er van uitgegaan, dat een overeenkomst in spanning met een algemeen-menselijk waarde aantoonst. De grote emotionele spanning, die uit de gedichten naar voren komt, en tevens min of meer opgelost wordt, ervaart volgens mij iedereen, alleen in mindere mate, doordat wij meestal niet ons hele leven aan één doel opofferen. De algemeen-menselijke ervaring, die door de fantastische taalbeheersing uitgedrukt werd in de Strofische Gedichten, maakt deze gedichten tot één van de beste Nederlandse geschriften uit de literatuur.

21/11/71

Literatuurlijst

- 1) E. Rombauts en M. de Raeppe; Hadewych. Strofische gedichten, Zwolle, 1961.
- 2) J. van Mierlo; Hadewych, Strofische Gedichten, Leuven, 1910.
- 3) Spectrum van de Nederlandse Letterkunde, 4; Wie wil horen een goed nieuw lied?; Het Spectrum, 1968.
- 4) Grote Winkler Prins, zevende druk, tweede oplage. Brussel, 1973.